

новых подходов к совершенствованию законодательства об аренде, изложенных в проекте Закона Украины «О внесении изменений в Хозяйственный кодекс Украины, Гражданский кодекс Украины и некоторые другие законы (относительно согласования положений законодательных актов)».

Ключевые слова: хозяйственная деятельность по аренде, правовое регулирование отношений аренды имущества, концепция Модернизации правового регулирования условий ведения бизнеса в Украине, законопроект о внесении изменений в Хозяйственный кодекс Украины.

Summary

Dzhabrailov R., Opanasenko O. Economic and legal regulation of the lease relations: current state and improvement.

The article deals with current state of legal regulation of the lease of property relations which are connected with Modernization concept of legal regulation of business transaction in Ukraine. Also attention is drawn to evaluation of new approaches for improvement of economic legislation of the lease relations, which included in the bill for introduction of changes to the Economic Code of Ukraine, Civil Code of Ukraine and other laws (in relation to the concordance of positions of legislative acts).

Key words: economic leasing activities, legal regulation of the lease of property relations, Modernization concept of legal regulation of business transaction in Ukraine, the bill for introduction of changes to the Economic Code of Ukraine.

УДК 346.9:336.763.2

О. В. КОЛОГОЙДА

Олександра В'ячеславівна Кологойда, доктор юридичних наук, доцент, доцент Київського національного університету імені Тараса Шевченка

КОРПОРАТИВНИЙ ПОЗОВ В АКЦІОНЕРНИХ ПРАВОВІДНОСИНАХ

Захист прав і законних інтересів учасників корпоративних правовідносин є однією із найбільш актуальних проблем сьогодення. Незважаючи на дискусійність питання про зміст суб'єктивного права на захист, безспірним і загально визнаним у літературі є положення про те, що наділяючи ту чи іншу особу певними суб'єктивними правами та обов'язками, законодавство надає уповноважений особі і право на їх захист.

Дослідженню права на захист суб'єктивного права та законного інтересу, його способів та засобів присвячено праці О. А. Беляневич, В. В. Бутнева, В. В. Вітрянського, В. П. Грибанова, С. Н. Братуся, Д. І. Мейера та інших.

Метою статті є дослідження засобів захисту прав і законних інтересів учасників акціонерних правовідносин, що здійснюється в рамках конструкції охоронного правовідношення, де особа реалізує своє право на захист, обираючи один зі способів захисту, встановлених законом та/або договором.

Кожний учасник господарських відносин має право на захист своїх прав і законних інтересів у разі їх порушення, невизнання або оспорювання (ч. 1 ст. 15 Цивільного кодексу України¹ (далі – ЦК України), ст. 20 Господарського кодексу України² (далі – ГК України), що дає підстави кваліфікувати право на захист як одну із правомочностей суб'єктивного юридичного права особи.

Право на захист – це надана уповноваженій особі можливість застосувати дозволені або санкціоновані законом юридичні засоби впливу на порушника самостійно або звернутися до відповідного юрисдикційного органу з метою відновлення порушеного чи оспорюваного права або законного інтересу та притягнення порушника до відповідальності у спосіб та формах, визначених законом (ч. 2 ст. 20 ГК України, ч. 2 ст. 16 ЦК України) та/або договором.

Захист прав учасників фондового ринку здійснюється в рамках конструкції охоронного правовідношення, де особа реалізує своє право на захист, обираючи один зі способів, встановлених законом та/або договором.

Основним процесуальним засобом захисту прав та інтересів учасників фондових правовідносин є **позов** – пред'явлена до суду або іншого юрисдикційного органу для розгляду і вирішення у певному процесуальному порядку матеріально-правова вимога однієї особи до іншої, яка впливає із спірного матеріально-правового відношення і заснована на певних юридичних фактах³. У сучасній науці процесуального права сформульовано **концепцію універсальності позову** як правового інструмента, в основу якої покладено тезу про публічно-правову природу позову (вимоги до суду про захист суб'єктивного права або законного інтересу)^{4,5}. Обов'язковою ознакою, яка відрізняє позовну форму від інших форм захисту права, є наявність спору про право (інтерес)⁶.

У системі судових засобів захисту прав учасників фондових правовідносин крім традиційних – речово-правових та зобов'язально-правових доцільно виділити також корпоративні (корпоративні позови) та адміністративні (адміністративний позов) засоби захисту.

Термін «корпоративний позов» запропоновано Г. Л. Осокіною для позначення вимог, пов'язаних із захистом прав АТ⁷. Проте, на нашу думку, це звужене розуміння терміна «*корпоративний позов*», який про-

понується розуміти як *судовий засіб захисту прав та законних інтересів учасників корпоративних правовідносин – АТ (в особі органів управління і посадових осіб АТ) та акціонерів*.

Права акціонерів та їх законні інтереси можуть порушуватися самим АТ в особі його органів, посадовими особами органів АТ, акціонером, який здійснює вирішальний вплив на АТ, третіми особами⁸. В юридичній науці серед судових засобів захисту прав акціонерів визначають: прямі позови в інтересах окремих акціонерів у разі порушення їх прав і законних інтересів; непрямі позови – в інтересах АТ; колективні позови в інтересах усіх акціонерів, права яких було порушено⁹. Всі вони становлять групу корпоративних позовів, серед яких можна виділити:

1. Позов акціонера ПрАТ про переведення на нього прав та обов'язків покупця акцій у випадку порушення його переважного права на придбання акцій, що відчужуються акціонером на користь третьої особи (ч. 5 ст. 7 Закону України від 18 вересня 2008 р. «Про акціонерні товариства»¹⁰ (далі – «Про АТ»)).

Незважаючи на наявність у досліджуваних правовідносинах підстав, визначених ч. 1 ст. 215, ч. 1 ст. 203 ЦК України, для визнання договору купівлі-продажу акцій недійсним і реституції цей спосіб захисту є неефективним, оскільки не захищає та не відновлює порушеного переважного права акціонера на придбання акцій. Неналежним способом захисту є позов про визнання за акціонером права власності на спірні акції. Таке право не може бути захищено шляхом його визнання за акціонером судом, оскільки воно визнано (встановлено) безпосередньо в самому законі або у статуті товариства. З позовом про визнання права власності може звернутися лише акціонер – власник спірних акцій, якщо його право власності оспорується або не визнається іншими особами¹¹.

Порушене переважне право акціонера на придбання акцій може бути захищено «комбінованим» способом за умови, якщо акціонером правильно обрано (поєднано) відповідні способи захисту порушеного права, зокрема позов про визнання договору купівлі-продажу акцій недійсним у частині визначення особи відповідача, який придбав акції, покупцем акцій; визнання акціонера-позивача покупцем акцій з переведенням на нього усіх прав та обов'язків покупця; зміну правовідношення (п. 6 ч. 2 ст. 16 ЦК України) в частині заміни особи-покупця за договором особою-акціонером¹² та переведення на акціонера-позивача прав покупця акцій. Однак закон не передбачає такого способу захисту порушеного права, як «визнання покупцем акцій», а якщо суд визнає договір недійсним у частині визначення особи покупця акцій, то в зазначеній частині договір не може застосовуватися. Із цього питання склалася неоднакова судова практика: в одних випадках суди задовольняли такі позови у частині переведення прав та обов'язків покупця і визнання права власності позивача на спірні цінні папери¹³, в інших визнали частково недійсними договори купівлі-продажу цінних паперів у частині визначення відповідача покупцем акцій, визнають позивача покупцем за договорами купівлі-продажу акцій з переведенням на нього прав та обов'язків покупця¹⁴.

Законом України «Про АТ» визначено спеціальний спосіб захисту в досліджуваних правовідносинах, проте не деталізовано механізм його здійснення¹⁵. На практиці складність виникає у застосуванні принципу пропорційності, передбаченого ч. 3 ст. 7 Закону «Про АТ». Поширеною є позиція, відповідно до якої цей принцип діє лише тоді, коли до суду звернулися кілька акціонерів; якщо до суду звернувся лише один акціонер, він вправі претендувати на всю кількість проданих акцій¹⁶. К. К. Лебедев вважає, що і в цьому випадку акціонер вправі вимагати викупу лише тієї частини акцій, яка пропорційна кількості належних йому акцій, за винятком випадків, визначених статутом¹⁷. Такий підхід може призвести до дроблення частки (акцій), яка була відчужена третій особі, що суперечить меті існування переважних прав – збереження обсягу участі та обмежує акціонерів у праві викупити всю запропоновану третій особі частку (акції) і в такий спосіб не допустити її входження до товариства¹⁸. ВГСУ рекомендує господарським судам під час вирішення спору, пов'язаного з порушенням переважного права акціонерів ЗАТ, залучати до участі у справі усіх акціонерів ЗАТ (п. 3.12)¹⁹.

Укладаючи удавані правочини, акціонери відчужують акції третім особам, намагаючись таким чином надати законності правочину щодо відчуження акцій. У цих випадках висувуються вимоги про визнання угод недійсними як удаваних правочинів, які приховують дійсні правочини купівлі-продажу акцій, поєднані з вимогами про визнання переважного права; про переведення прав і обов'язків покупця тощо. Найскладнішим є процес доведення удаваності правочину (дарування; позики з переданням акцій у заставу тощо), за укладенням якого насправді приховано продаж акцій з порушенням переважного права інших акціонерів на придбання акцій. ВГСУ зазначає, що суб'єкт, який вимагає визнання правочину недійсним як укладеного з метою приховати інший правочин, повинен довести, що правочин укладено саме з цією метою. Удаваний правочин не має іншої мети, ніж приховання іншого правочину; в результаті його вчинення не можуть настати інші правові наслідки²⁰.

Акціонер ПрАТ може вільно обирати покупця акцій із числа осіб, які мають таке переважне право; власники акцій ПрАТ мають однакові права, які виникають у зв'язку з обігом акцій, а відтак переважним правом один перед одним не наділені, що обґрунтовано в ряді постанов ВСУ^{21,22} та ВГСУ²³. Переважним правом на придбання акцій, які продаються іншими акціонерами товариства, наділені виключно акціонери цього товариства. АТ переважним правом купівлі акцій власного випуску, що продаються іншими акціонерами товариства, не користується²⁴.

Із метою удосконалення механізму захисту переважного права В. М. Кравчук пропонує суду після порушення провадження у справі зобов'язати позивача повідомити усіх акціонерів про пред'явлення позову; позивача і третіх осіб, які заявили самостійні вимоги на предмет спору, – внести на депозит суду кошти від-

повідно до вартості акцій, щодо яких вони позиваються. У разі задоволення позову в рішенні суду зазначається про переведення прав покупця на кожного із позивачів пропорційно до належної кожному із них кількості акцій, та сума з депозитного рахунка, яку слід виплатити (повернути) покупцеві²⁵.

2. Позов про визнання недійсним рішення загальних зборів акціонерів (ч. 2 ст. 20 ГК України, ст. 50 Закону «Про АТ») із метою захисту прав акціонерів, зокрема в процесі емісії цінних паперів, у т.ч. переважного права акціонерів при додатковій емісії акцій на придбання акцій, що передбачені до розміщення (ст. 27 Закону «Про АТ»). Так, постановою Окружного адміністративного суду м. Києва від 16 квітня 2013 р. у справі № 2а-2077/09/2670 судом визнано факт порушення переважного права позивача як акціонера ВАТ «Київоздоббуд» на придбання акцій додаткового випуску. Необхідною умовою забезпечення реалізації акціонером цього права є строк, оптимальний з огляду на загальні умови та особливості проведення процедури розміщення акцій і водночас достатній для виконання акціонерами необхідних дій²⁶.

Стаття 29 Другої Директиви 77/91/ЄЕС містить не імplementоване наразі у законодавство України положення про те, що переважне право купівлі акцій у разі збільшення статутного капіталу шляхом грошових внесків може бути обмежено або скасовано за рішенням загальних зборів або іншого уповноваженого органу управління товариства з наданням загальним зборам письмового звіту із поясненням причин обмеження чи скасування та обґрунтуванням запропонованої ціни. Таке обмеження переважних прав не застосовується до банків та інших фінансових установ²⁷.

Спирним у науці та правозастосовній практиці є право акціонера на збереження частки у статутному капіталі товариства, яка припадає на належні акціонерів акції, що обстоюється позивачем при розгляді судами спорів про визнання недійсними рішень органів управління товариства про проведення додаткової емісії акцій, і призвело до втрати або зменшення обсягу належних акціонерів прав (наприклад, у випадку зменшення частки у 10 % акцій (втрата права на скликання позачергових зборів тощо), 50 % або 25 % (втрата контрольного чи «блокуючого» пакета акцій, зменшення частки представників в органах управління тощо) внаслідок «розмивання» пакета акцій. Однак суди такого права акціонерів не визнають. У разі дотримання процедур додаткової емісії, реалізації переважних прав акціонера право акціонера не вважається порушеним. Зокрема, Київський апеляційний господарський суд у постанові від 28 листопада 2006 р., залишеній без змін постановою ВГСУ від 29 березня 2007 р., у справі № 39/217 про визнання недійсним рішення загальних зборів акціонерів і визнання недійсними договорів зазначив, що права позивача встановленим порядком проведення 7 червня 2006 р. загальних зборів акціонерів ВАТ «Запорізький металургійний комбінат «Запоріжсталь» (у двох залах із забезпеченням у глядацькому залі повної прямої телевізійної трансляції зборів, присутності членів лічильної комісії для ведення підрахунку голосів, збору та передачі письмових запитань акціонерів) порушено не було²⁸.

3. Позов про здійснення обов'язкового викупу голосуючих акцій АТ (ч. 3 ст. 68 Закону «Про АТ») **на вимогу акціонера**, який зареєструвався для участі у загальних зборах і голосував проти прийняття загальними зборами рішень, визначених ч. 1 ст. 68 Закону «Про АТ»²⁹. Акціонери, які не з'явилися на збори, або не голосували «проти» (голосували «за» або утрималися від голосування) такого права не набувають³⁰.

Відповідно до ч. 3 ст. 69 Закону «Про АТ» протягом 30 днів після отримання вимоги акціонера про обов'язковий викуп акцій товариство здійснює оплату вартості акцій за ціною викупу, зазначеною у повідомленні про право вимоги обов'язкового викупу акцій, що належать акціонеру, а відповідний акціонер повинен вчинити усі дії, необхідні для набуття АТ права власності на акції, обов'язкового викупу яких він вимагає. Договір між АТ та акціонером про обов'язковий викуп товариством належних йому акцій укладається в письмовій формі (ч. 1 ст. 69 Закону України «Про АТ»).

Частиною 1 ст. 69 Закону «Про АТ» передбачено, що ціна викупу акцій не може бути меншою, ніж їх ринкова вартість, визначена відповідно до ст. 8 Закону «Про АТ»³¹. Згідно з п. 9 розд. 1 Положення про порядок збільшення (зменшення) статутного капіталу публічного або приватного акціонерного товариства, затвердженого рішенням НКЦПФР від 14 травня 2013 р. № 822³², викуп акцій здійснюється за ціною, що дорівнює ринковій вартості акцій, якщо вища ціна викупу не затверджена рішенням загальних зборів акціонерів або наглядової ради. Ціна викупу акцій розраховується станом на день, що передує дню опублікування повідомлення про скликання загальних зборів, на яких було прийнято рішення, що стало підставою для вимоги обов'язкового викупу акцій. Вимагати обов'язкового викупу акцій у порядку, передбаченому ст. 68 Закону «Про АТ», – право акціонера; ціна викупу акцій є істотною умовою договору про обов'язковий викуп АТ належних йому акцій, недосягнення згоди за якою має наслідком неукладення договору викупу акцій³³.

Інші підстави, у т.ч. скасування АТ рішення, що стало підставою для вимоги обов'язкового викупу акцій, не можуть припинити зобов'язання АТ щодо обов'язкового викупу акцій на вимогу акціонера (п. 12 розд. 1 Положення про порядок збільшення (зменшення) статутного капіталу публічного або приватного АТ).

Відповідно до ч. 3 ст. 70 Закону «Про АТ» якщо на дату проведення загальних зборів неможливо визначити, які значні правочини вчинятимуться АТ у ході поточної господарської діяльності, загальні збори можуть прийняти рішення про попереднє схвалення значних правочинів, які можуть вчинятися товариством протягом не більш як одного року з дати прийняття такого рішення, із зазначенням характеру правочинів та їх граничної сукупної вартості. Отже, законодавець розмежує поняття «рішення про надання згоди на вчинення значного правочину» та «рішення про попереднє схвалення значних правочинів». Прийняттю загальними зборами акціонерів рішення про надання згоди на вчинення значного правочину кореспондує обов'язок виконавчого органу вчинити конкретний значний правочин, а рішення про попереднє схвалення

значних правочинів, які можуть вчинятися протягом року, означає лише згоду на можливість вчинення значних правочинів у майбутньому. Це не має наслідком реального настання юридичного факту, з яким закон пов'язує виникнення в АТ обов'язку здійснити викуп акцій акціонера. Така позиція вбачається слушною, проте знаходить як підтвердження, так і спростування в судовій практиці. ВГСУ у постанові від 24 травня 2012 р. у справі № 7/5005/13431/2011³⁴ і ВСУ у постанові від 21 травня 2013 р. у справі № 07/5026/796/2012³⁵ визначають, що рішення про попереднє схвалення значних правочинів відповідно до п. 2 ч. 1 ст. 68 Закону «Про АТ» не є підставою для здійснення обов'язкового викупу належних акціонером акцій, якщо він голосував проти прийняття загальними зборами відповідного рішення. Водночас, на думку колегії ВГСУ, яку викладено у постанові від 23 січня 2013 р. у справі № 07/5026/796/2012³⁶, прийняття рішень про вчинення АТ або попереднє схвалення значного правочину в обох випадках не зобов'язує вчинити значний правочин, а лише надає дозвіл виконавчому органу АТ на його вчинення, що й зумовлює однакові правові наслідки для акціонерів, не згодних із таким рішенням.

4. Позов про захист прав і законних інтересів акціонера. До цієї категорії справ можна віднести позови про оскарження дій органів управління АТ, рішень емітента, позов про спонукання до виконання АТ дій з надання інформації про діяльність АТ (ст. 116 ЦК України, ч. 1 ст. 88 ГК України, ст. 78 Закону «Про АТ»), регулярної та особливої інформації про емітента (ст.ст. 40, 41 Закону «Про цінні папери та фондовий ринок»); визнання недійсними правочинів, укладених виконавчим органом товариства.

Документи, які надаються акціонерам, і документи, з якими акціонери можуть ознайомитися під час підготовки до загальних зборів, визначаються ст. 36 Закону «Про АТ». АТ забезпечує кожному акціонеру доступ до документів, передбачених п.п. 1–3, 5–11, 13, 14, 16 і 17 ч. 1 ст. 77 Закону «Про АТ». За змістом ст. 9 Закону України «Про інформацію»³⁷ суди не вправі зобов'язати товариство надати інші документи про діяльність товариства, оскільки це є незаконним втручанням у внутрішню господарську діяльність товариства. Учасник (акціонер) товариства може вимагати надання інформації про діяльність товариства з дати, коли він набув статусу учасника (акціонера). У разі, якщо товариством визначено порядок доступу до інформації про діяльність товариства відповідно до ст.ст. 33, 35 Закону «Про інформацію», акціонер може реалізувати своє право на отримання інформації в установленому порядку (п.п. 36, 37 постанови Пленуму Верховного Суду України № 13)³⁸.

Право скликання позачергових загальних зборів наглядовою радою на вимогу акціонерів (акціонера), які на день подання вимоги сукупно є власниками 10 і більше відсотків простих акцій товариства, передбачено п. 4 ч. 1 ст. 47 Закону «Про АТ». Не підлягають задоволенню позови акціонерів про зобов'язання скликати позачергові загальні збори, оскільки закон надає акціонерам, які володіють більш як 10 % голосів, право самостійно скликати позачергові загальні збори у разі, якщо правління не виконує їх вимоги. До компетенції судів не належить вирішення спорів про включення акціонера до складу наглядової ради чи його виключення. Це є виключною компетенцією загальних зборів товариства (п.п. 23, 39 постанови Пленуму ВСУ № 13).

5. Позов про стягнення заборгованості з оголошених дивідендів. Господарські суди вправі приймати рішення щодо виплати акціонером (учаснику) частки прибутку (дивідендів) лише у разі невиплати товариством дивідендів на підставі рішення загальних зборів або їх виплати в меншому розмірі, ніж передбачено відповідним рішенням. У разі, якщо загальні збори прийняли рішення не розподіляти прибуток товариства, господарський суд не може підняти вищий орган управління товариства.

Законом України від 19 березня 2015 р. внесено зміни до Закону «Про АТ»³⁹ і впроваджено позасудовий спосіб захисту права акціонера у разі невиплати АТ оголошених дивідендів – шляхом вчинення виконавчого напису нотаріуса. Гарантії та способи захисту права акціонера на отримання дивідендів в Україні були предметом окремих досліджень автора.

6. Позов про визнання недійсним правочину, щодо якого є заінтересованість, як такого, що порушує інтереси товариства (ст. 71 Закону «Про АТ»). У п. 2 резолютивної частини Рішення Конституційного Суду України від 1 грудня 2004 р. № 18-рп/2004 у справі за конституційним поданням 50 народних депутатів України щодо офіційного тлумачення окремих положень ч. 1 ст. 4 ЦПК України (справа про охоронюваний законом інтерес) зазначено, що акціонер може захищати свої права та охоронювані законом інтереси шляхом звернення до суду у випадку їх порушення, оспорування чи невизнання самим АТ, учасником якого він є, органами чи іншими акціонерами цього АТ ... Права та охоронювані законом інтереси АТ не тотожні простій сукупності індивідуальних охоронюваних законом інтересів його акціонерів. Законом не передбачено право акціонера (учасника) звертатися до суду за захистом прав чи охоронюваних законом інтересів АТ поза відносинами представництва (п.п. 11, 51 Рішення Конституційного Суду України від 1 грудня 2004 р. № 18-рп/2004).

Однак дедалі частіше у науковій літературі та у судовій практиці висловлюють думку, що такий позов може бути подано як самим АТ, так і будь-ким із його акціонерів⁴⁰. Акціонер товариства є заінтересованою особою у розумінні ст. 215 ЦК України, а отже, може пред'явити позов про визнання недійсним правочину, щодо вчинення якого є заінтересованість, у разі порушення передбаченої законом процедури його укладення⁴¹. У ЦК України не наведено визначення поняття «заінтересована особа», тому коло заінтересованих осіб слід з'ясувати у кожному конкретному випадку залежно від обставин справи та правових норм, які підлягають застосуванню до спірних правовідносин⁴². ВСУ визнає заінтересованою особою, права якої було порушено на момент звернення до суду⁴³. У контексті визнання значних правочинів недійсними такими заінтересованими особами цілком можна вважати акціонерів (учасників) товариства⁴⁴. Адже знецінення акцій внаслідок вчинення значного правочину є очевидним⁴⁵.

7. Непрямий (похідний) позов про відшкодування збитків, завданих господарському товариству його посадовою особою. Конструкція непрямого (похідного) позову нещодавно знайшла втілення у законодавстві України⁴⁶. Передумови для реалізації конструкції непрямого позову було закладено у ч. 3 ст. 92 ЦК України, яка передбачає солідарну відповідальність членів органу юридичної особи та інших осіб, які відповідно до закону чи установчих документів виступають від імені юридичної особи, за збитки, завдані ними юридичній особі, та ч. 2 ст. 63 Закону «Про АТ», якою закріплено відповідальність посадових осіб органів АТ перед товариством за збитки, завдані товариству їх діями (бездіяльністю).

Правом на похідний позов наділений учасник (акціонер) цього товариства, якому сукупно належить 10 і більше відсотків статутного капіталу (простих акцій) товариства (ст. 28 ГПК України). Процесуальним законодавством не передбачено можливості подання спільного похідного позову кількома учасниками (акціонерами), кожному з яких належить менш як 10 % статутного капіталу (простих акцій) товариства. У Російській Федерації згідно з п. 5 ст. 71 Закону РФ від 26 грудня 1995 р. «Про акціонерні товариства» правом на непрямої позов володіють акціонери (група акціонерів), які є власниками не менше 1 % голосів товариства. Такий само розмір частки у статутному капіталі необхідно мати для пред'явлення позову до органів управління компанії у Німеччині. У Чехії, Італії, Іспанії, Словаччині зазначений ценз становить 5 %; в Австрії, Болгарії, Угорщині, Словенії, Швеції – 10 %⁴⁷.

Частина 1 ст. 84 Федерального закону РФ «Про акціонерні товариства»⁴⁸ прямо закріплює можливість визнання недійсним правочину, щодо вчинення якого є заінтересованість, за позовом акціонера або товариства. З метою уникнення зловживання акціонером правом на позов законодавець визначає підстави для відмови у задоволенні вимог про визнання недійсним правочину, щодо вчинення якого є заінтересованість: 1) голосування акціонера – позивача не могло вплинути на результати голосування; 2) не доведено, що укладення цього правочину спричинило або може спричинити заподіяння збитків товариству або акціонеру, який звернувся з позовом, або виникнення інших несприятливих наслідків для них; 3) на момент розгляду справи в суді надано докази наступного схвалення цього правочину; 4) при розгляді справи в суді доведено, що інша сторона за цим правочином не знала і не повинна була знати про його укладення з порушенням передбачених Федеральним законом вимог до нього.

8. Позов про встановлення факту втрати системи реєстру власників іменних цінних паперів певного випуску з метою відновлення емітентом на підставі рішення суду інформації про власників іменних цінних паперів (реєстру власників іменних цінних паперів) у порядку, визначеному НКЦПФР⁴⁹. Ця категорія справ належить до позовів про встановлення фактів, що мають юридичне значення (ст.ст. 256–259 ЦПК України). Наприклад, рішенням Святошинського районного суду м. Києва від 26 квітня 2010 р. у справі № 2-1029-1/10 встановлено факт утрати системи реєстру акціонерів АТЗТ «Капітал-транс» без можливості її відновлення власними силами реєстроутримувача⁵⁰.

Таким чином, корпоративний позов є ефективним засобом захисту прав і законних інтересів учасників корпоративних правовідносин в акціонерному товаристві. Подальші дослідження будуть присвячені субсидіарній відповідальності в корпоративних правовідносинах.

¹ Цивільний кодекс України від 16 січня 2003 р. № 435-IV // ВВР. – 2003. – № 40–44. – Ст. 356.

² Господарський кодекс України від 16 січня 2003 р. № 436-IV // ВВР. – 2003. – № 18. – Ст. 144.

³ Зельдіна О. Р. Судовий захист прав суб'єктів підприємництва: теоретичні та практичні аспекти : моногр. / О. Р. Зельдіна, О. Г. Хрмілі; НАН України, Інститут економіко-правових досліджень. – К. : Юрінком Інтер, 2015. – 176 с. – С. 31.

⁴ Осокіна Г. Л. Иск (теория и практика) / Г. Л. Осокіна. – М. : Городец, 2000. – 192 с. – С. 31–62.

⁵ Абова Т. Е. Иск – универсальное средство защиты права / Т. Е. Абова // Избранные труды. Гражданский и арбитражный процесс. Гражданское и хозяйственное право. – М. : Статут, 2007. – С. 192–200.

⁶ Осокіна Г. Л. Вказана праця. – С. 15.

⁷ Там само. – С. 78.

⁸ Вінник О. М., Щербина В. С. Акціонерне право : навч. посіб. для вищих навч. закл. / О. М. Вінник, В. С. Щербина ; Київський національний ун-т ім. Т. Шевченка. – К. : Атіка, 2000. – 543 с. – С. 118.

⁹ Там само. – С. 120.

¹⁰ Про акціонерні товариства : Закон України від 17 вересня 2008 р. № 514-VI // Відомості Верховної Ради України. – 2008. – № 50–51. – Ст. 384.

¹¹ Вінник О. М., Щербина В. С. – С. 120.

¹² Судебная практика защиты права на приобретение акций // Юридичний журнал. – 2009. – № 3 : [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.kisilandpartners.com/ru/publications/articles/sudova_praktika_zakhistu_prava_na_pridbannu_aktisy

¹³ Рішення Господарського суду м. Києва від 1 липня 2010 р. у справі № 32/574-6/681 за позовом про переведення прав та обов'язків покупця за договором, визнання недійсними договорів та зобов'язання вчинити дії : [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://jurportal.org/writ/10602364>

¹⁴ Ухвала ВСУ від 28 березня 2007 р. у справі за позовом Т. в інтересах восьми осіб та ЗАТ «Пусконаладка» // Вісник Верховного Суду України. – 2007. – № 8.

¹⁵ Оприсько М. В. Захист переважного права акціонерів на придбання акцій приватного акціонерного товариства / М. В. Оприсько // Проблеми охорони прав суб'єктів корпоративних правовідносин : Матеріали науково-практичної конференції. – Івано-Франківськ : Прикарпатський національний університет ім. В. Стефаніка, 2012. – С. 117–119. – С. 119.

¹⁶ Кравчук В. М. Проблеми реалізації та захисту переважного права на придбання акцій за Законом України «Про акціонерні товариства» / В. М. Кравчук // Вісник господарського судочинства. – 2009. – № 6. – С. 83–88. – С. 85–86.

¹⁷ Лебедев К. К. Защита прав обладателей бездокументарных ценных бумаг (материально- и процессуально-правовые аспекты разрешения споров, связанных с отчуждением бездокументарных ценных бумаг) / К. К. Лебедев. – М. : Волтерс Клувер, 2007. – 167 с. – С. 37.

¹⁸ Томчишен С. В. Особливості здійснення, охорона та захист переважних прав на придбання часток (акцій) у статутному капіталі господарських товариств : проблеми теорії та практики / С. В. Томчишен // Науково-практичний журнал «Актуальні питання цивільного та господарського права». – 2010. – № 3 (22). – С. 35–48. – С. 45.

¹⁹ Про практику застосування законодавства у розгляді справ, що виникають з корпоративних відносин : Рекомендації президії ВГСУ від 28 грудня 2007 р. № 04-5/14 // Вісник господарського судочинства. – 2008. – № 1. – С. 22.

²⁰ Постанова ВГСУ від 3 червня 2008 р. (залишена без змін постановою Судової палати у господарських справах ВСУ від 23 вересня 2008 р.) у справі № 25/220-07 за позовом ЗАТ «Феріт» до Ткачука М. Л., Бузіян Г. Я. про визнання недійсним договору, переведення прав та обов'язків покупця : [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://uazakon.com/documents/date_3v/pg_gnnwoy.htm

²¹ Постанова ВСУ від 20 квітня 2010 р. у справі № 5020-3/118-12/539-5/02 : [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.reyestr.court.gov.ua>

²² Постанова ВСУ від 26 березня 2012 р. за заявою про перегляд ВСУ постанови ВГСУ від 4 жовтня 2011 р. у справі № 9/170-46/68 за позовом Шпака В. А. про переведення прав та обов'язків покупця на акції товариства : [Електронний ресурс]. – Режим доступу : www.scourt.gov.ua/clients/vs.../3-11rc12.doc

²³ Постанова ВГСУ від 13 грудня 2010 р. у справі № 5020-3/123-12/544-5/032 : [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.reyestr.court.gov.ua>

²⁴ Постанова ВГСУ від 4 червня 2013 р. у справі № 5002-35/4532-2012 за позовом ПрАТ «Кримтаксосервіс» до Горькового В. В. про переведення прав покупця за договорами купівлі-продажу акцій : [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://vgsu.arbitr.gov.ua/docs/28_4211335.html

²⁵ Кравчук В. М. Припинення корпоративних правовідносин в господарських товариствах : автореф. дис. ... д-ра юрид. наук : 12.00.03 / В. М. Кравчук. – Х., 2010. – 35 с. – С. 13.

²⁶ Постанова Окружного адміністративного суду м. Києва від 16 квітня 2013 р. у справі № 2а-2077/09/2670 за позовом ПрАТ «Сучасне будівництво» до НКЦПФР, Центрального ТД НКЦПФР про визнання бездіяльності протиправною та зобов'язання вчинити певні дії : [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://pravoscope.com/act-postanova-2a-2077-09-2670-kostenko-d-a-16-04-2013-derzhavnogo-regulyuvannya-rinkiv-finansovix-poslug-s>

²⁷ Про затвердження Плану імплементації Другої Директиви Ради ЄС 77/91/ЄЕС, Директиви Європейського Парламенту та Ради 2007/36/ЄС, Рекомендацій Європейської Комісії 2005/162/ЄС, 2004/913/ЄС та принципів ОЕСР щодо впровадження стандартів у сфері корпоративного управління та діяльності акціонерних товариств : рішення НКЦПФР від 28 жовтня 2014 р. № 1459 : [Електронний ресурс]. – Режим доступу : www.nssmc.gov.ua/partners/international/euro

²⁸ Постанова Київського апеляційного господарського суду від 28 листопада 2006 р. у справі № 39/217 за позовом Renaissance Securities (CYPRUS) Limited (Республіка Кіпр) до ТОВ «Торговий дім «Запоріжсталь», підприємства з іноземними інвестиціями ТОВ «Стіл Трек», ТОВ «Торговий будинок вогнетривів», ТОВ «Виробничо-торгівельне підприємство Запоріжсталь – Інвест Торгпро», ТОВ «Центросталь», ВАТ «Запорізький металургійний комбінат «Запоріжсталь» про визнання недійсним рішення загальних зборів акціонерів і визнання недійсними договорів : [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://pravoscope.com/act-postanova-39-217-zelenin-v-o-28-11-2006-ne-viznacheno-s>

²⁹ Постанова ВГСУ від 18 січня 2011 р. у справі № 16/81 за позовом ТОВ «Берегиня» до ПАТ «Автокразбанк» про зобов'язання здійснити обов'язковий викуп акцій : [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://vgsu.arbitr.gov.ua/docs/28_3098309.html

³⁰ Кравчук В. М. Вказана праця. – С. 14.

³¹ Про порядок застосування розділу XII Закону України «Про акціонерні товариства» щодо здійснення обов'язкового викупу акціонерним товариством розміщених ним акцій : роз'яснення ДКЦПФР від 10 серпня 2010 р. № 7 : [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.nssmc.gov.ua/activities/corpmanagement>

³² Про затвердження Положення про порядок збільшення (зменшення) розміру статутного капіталу публічного або приватного акціонерного товариства : рішення НКЦПФР від 14 травня 2013 р. № 822 // Офіційний вісник України. – 2013. – № 43. – Ст. 1552.

³³ Постанова ВГСУ від 19 червня 2012 р. у справі № 57/355 за позовом ТОВ «Бауман Трейд» до ПАТ «Всеукраїнський Акціонерний Банк» про визнання договору укладеним і стягнення 333 080 224,80 грн : [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://pravoscope.com/act-postanova-57-355-motornij-o-a-24-04-2012-majnovi-spori-s>

³⁴ Постанова ВГСУ від 24 травня 2012 р. у справі № 7/5005/13431/2011 за позовом ПАТ «ЗНКІФ «Преміум-фонд» до ПАТ «Нікопольський завод феросплавів» про визнання права вимагати здійснення обов'язкового викупу акцій : [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://document.ua/pro-zdiisnennja-obovjazkovogo-vikupu-akcii-doc144315.html>

³⁵ Постанова ВСУ від 21 травня 2013 р. у справі № 07/5026/796/2012 за позовом ТОВ «Фортекс» до ПАТ «Смілянське автотранспортне підприємство 17128» про зобов'язання вчинити дії : [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://search.ligazakon.ua/l_doc2.nsf/link1/VS130186.html

³⁶ Там само.

³⁷ Про інформацію : Закон України від 2 жовтня 1992 р. № 2657-ХІІ // ВВР. – 1992. – № 48. – Ст. 650.

³⁸ Про практику розгляду судами корпоративних спорів : постанова Пленуму ВСУ від 24 жовтня 2008 р. № 13 // Вісник Верховного Суду України. – 2008. – № 11.

³⁹ Про внесення змін до Закону України «Про акціонерні товариства» : Закон України від 19 березня 2015 р. № 272-VIII // Офіційний вісник України. – 2015. – № 25. – Ст. 726.

⁴⁰ Боднар Т. В. Правочини акціонерних товариств, щодо вчинення яких є заінтересованість / Т. В. Боднар // Юридична Україна. – 2009. – № 2. – С. 36–40. – С. 39.

⁴¹ Капеліст М. М. Захист інтересів суб'єктів вітчизняної економіки при укладанні правочинів, щодо вчинення яких є заінтересованість, з юридичними особами Російської Федерації / М. М. Капеліст // Международная научно-практическая интернет-конференция «Экономико-правовые исследования в XXI веке» : [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.hozpravo.com.ua/conferences/arhiv/uchastnik.php?ELEMENT_ID=566&ID=593

⁴² Про деякі питання практики застосування норм Цивільного та Господарського кодексів України : лист ВГСУ від 7 квітня 2008 р. № 01-8/211 // Вісник господарського судочинства. – 2008. – № 3.

⁴³ Практика розгляду судами цивільних справ про визнання правочинів недійсними : лист ВСУ від 24 листопада 2008 р. // Вісник Верховного Суду України. – 2009. – № 1.

⁴⁴ Белкин М. Как акционеру защититься от совершения мажоритарием невыгодных для АО значительных сделок? / М. Белкин, Л. Белкин // Акционерный вестник. – 2009. – № 6 (11). – С. 56–59. – С. 56.

⁴⁵ Ковалишин О. Р. Судовий захист корпоративних прав : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.04 / О. Р. Ковалишин; НДІ приватного права і підприємництва НАПрН України. – К., 2013. – 202 с. – С. 56.

⁴⁶ Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо захисту прав інвесторів : Закон України від 7 квітня 2015 р. : [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_2?id=&pf3516=2259&skl=9

⁴⁷ Островська Л. А. Непрямі (похідні) позови: міжнародний досвід та законодавство України : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.03 / Л. А. Островська. – Одеса, 2008. – 187 с. – С. 117.

⁴⁸ Об акционерных обществах : Федеральный Закон Российской Федерации от 26 декабря 1995 г. № 208-ФЗ : [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <http://www.consultant.ru/popular/stock-comp>

⁴⁹ Про затвердження Порядку забезпечення інтересів власників іменних цінних паперів у разі відсутності документів системи реєстру власників іменних цінних паперів певного випуску : рішення НКЦПФР від 24 червня 2014 р. № 805 // Офіційний вісник України. – 2014. – № 71. – Ст. 1999.

⁵⁰ Рішення Святошинського районного суду м. Києва від 26 квітня 2010 р. у справі № 2-1029-1/10 за позовом фізичних осіб – акціонерів до АТЗТ «Капітал-транс» про встановлення факту втрати реєстру та зобов'язання вчинити дії : [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://pravoscope.com/act-rishennya-2-1029-1-10-kirilyuk-galina-mikola-vna-26-04-2010-ne-viznacheno-s>

Резюме

Кологойда О. В. Корпоративний позов в акціонерних правовідносинах.

У статті визначено поняття та види корпоративних позовів. Серед них позови: 1) акціонера ПрАТ про переведення на нього прав та обов'язків покупця акцій; 2) про визнання недійсним рішення загальних зборів акціонерів; 3) про обов'язковий викуп акцій; 4) про захист прав і законних інтересів акціонера; 5) про стягнення заборгованості з оголошених дивідендів; 6) про визнання недійсним правочину із заінтересованістю; 7) непрямий (похідний) позов про відшкодування збитків, завданих господарсько-му товариству його посадовою особою; 8) про встановлення факту втрати системи реєстру власників іменних цінних паперів.

Ключові слова: корпоративний позов, акціонер, корпорація, корпоративні відносини, права акціонерів.

Резюме

Кологойда О. В. Корпоративный иск в акционерных правоотношениях.

В статье определено понятие и виды корпоративных исков. Среди них иски: 1) акционера ЗАО о переводе на него прав и обязанностей покупателя акций; 2) о признании недействительным решения общего собрания акционеров; 3) об обязательном выкупе акций; 4) о защите прав и законных интересов акционера; 5) о взыскании объявленных дивидендов; 6) о признании недействительной сделки с заинтересованностью; 7) косвенный (производный) иск о возмещении убытков, причиненных хозяйственному обществу его должностным лицом; 8) об установлении факта потери системы реестра владельцев именных ценных бумаг.

Ключевые слова: корпоративный иск, корпорация, акционер, корпоративные отношения, права акционеров.

Summary

Kologoida O. The corporate litigation in stock legal relations.

The concept and types of the corporate litigation are defined in the article. These include claims: 1) the shareholders of the shares' buyer rights and obligations transfer; 2) the invalidation of the shareholders general meeting decisions; 3) the mandatory redemption of shares; 4) to protect the shareholder's rights and legitimate interests; 5) shareholder's litigation for the declared dividends' debt; 6) the invalidation of the party transactions; 7) indirect claim for the damages' compensation caused to the partnership its official; 8) shareholder's litigation for the acceptance of the securities holders system registry loss.

Key words: corporate litigation, corporation, shareholder, corporate relations, shareholder's rights.

УДК: 347.961

М. В. БОНДАРЄВА

Марія Володимирівна Бондарєва, кандидат юридичних наук, доцент, доцент Київського національного університету імені Тараса Шевченка

СПАДЩИНА ЯК ЮРИДИЧНА КАТЕГОРІЯ: ПОНЯТТЯ, СКЛАД, ОЗНАКИ (Ч. 1)

Об'єктом спадкового правовідношення, тобто тим, з приводу чого воно виникає і на що воно спрямоване у своєму розвитку¹, на що впливають суб'єктивні права та обов'язки його суб'єктів² є спадщина (спадкове майно, спадкова маса). «Спадкове правовідношення завжди виникає з приводу спадщини»³.

Розкриття змісту поняття «спадщина» передбачає, як відомо, розуміння того, що саме переходить до спадкоємців і як переходить⁴. Слід зазначити, що не зважаючи на достатньо повне дослідження в цивілістичній літературі спадщини як об'єкта цивільних прав і об'єкта цивільного правовідношення, існує ряд питань, обговорення яких слід продовжити в силу відсутності єдиного підходу вчених і практиків. Це стосується